

El comte de Cabrera.

Un caçador de vampirs valencià a l'Hongria del segle XVIII

Peter Plogojovitz, el vampir de l'aldea Kisilova, o Arnold Paole, el vampir de Medveđa, ambdós al nord de Sèrbia, són els protagonistes indiscutibles de les epidèmies de vampirisme que van assolir els territoris fronterers entre Àustria i l'Imperi Otomà en el primer quart del segle XVIII. No és gens estrany si pensem que són casos que van generar informes i documents en què militars i metges comissionats per investigar els fets van deixar constància més o menys detallada de les seues observacions. [Ardanuy 2005; Ardanuy 2007]. Ambdós casos van ser recollits per Dom Calmet en la seua famosa *Dissertation sud els revenants ne corps, els excommuniés, els oupirs ou vampires, brucolaques*. No obstant això ja eren ben coneguts abans que el benedictí francès els mencionara en la seua obra.

Relat en una carta dirigida a Dom Calmet

No obstant això Calmet exposa per primera vegada, en el capítol VIII de la seua obra, una sèrie de fets inèdits que recorden molt de prop els casos de Plogojowitz i de Paole, i que com estos transcorre també en la frontera hongaresa aproximadament en les mateixes dates. El coneixement dels mateixos li va arribar al benedictí a través d'una carta el contingut de la qual inclou en el seu famós tractat. Tot comença, com veurem a continuació, a la casa d'un haiduk. Els haiduks eren colons que cultivaven terres en els territoris ocupats a canvi de servir com a militars quan l'ocasió ho requeria. La paraula que emprà Calmet en l'original és «haidamaque», que podria correspondre a l'ucraïnès haydamaka (гайдамака), o al yiddish haidamak (היידימאק)¹. Vegem

el que diu el propi Calmet respecte d'això. Traduïm el text a partir de l'edició de 1751 del seu *Dissertation*:

«Fa uns quinze anys que un soldat que estava de guarnició a casa d'un paísà haidamac, a la frontera d'Hongria, va veure entrar a la casa, quan estava assegut a la taula junt amb el seu amfitrió, a un desconegut que es va seure amb ells. L'amo de la casa es va espantar de mode estrany, igual que la resta de la companyia. El soldat no sabia què pensar, ignorant la raó d'allò. Però al morir l'amo de la casa l'endemà, es va informar de tot. Li van dir que l'estrany era el pare del seu amfitrió, mort i soterrat feia més de deu anys, el qual havia tornat per seure al seu costat, i li havia anunciat i causat la mort.

El soldat va donar part de seguida al seu regiment, i el regiment va avisar els oficials generals, que van comissionar el comte de Cabrerias, capità del regiment d'infanteria d'Alandetti, perquè n'informara dels fets. Desplaçat al lloc dels fets, junt amb altres oficials, un cirurgià i un auditor, van escoltar les declaracions de tots els habitants de la casa, que van testificar de mode uniforme que el retornat era el pare de l'amo de la casa, i que tot el que el soldat havia reportat era veritat; la qual cosa va ser testificat també pels habitants de la ciutat.

Per tant, es va fer desenterrar el cos de l'espectre, i se'l va trobar en el mateix estat que el d'un home que acaba d'expirar, i la seua sang estava com la d'un home viu. El comte de Cabrerias va manar que li tallaren el cap i que el tornaren a soterrar després en la seua tomba. Es va informar llavors d'altres retornats semblants, entre altres d'un home mort feia més de trenta anys, que havia tornat a la seua casa en tres ocasions a l'hora del menjar, xuclant la sang del coll del seu germà la primera vegada, i d'un dels seus fills la segona; i, la tercera, a un criat de la casa. En tots tres casos havien mort a l'instant. Basant-se en este testimoni el comissari va fer desenterrar este home, i el van trobar com al primer, tenint la sang fluida com la tindria un home viu. Va ordenar que li travessaren el cap amb un gran clau, i que el tornaren de seguida a la tomba.

Es va fer cremar a un tercer, que estava soterrat des de feia més de setze anys, i havia xuclat la sang, i causat la mort a dos dels seus fills. El comissari després d'haver fet el seu informe per als Oficials Generals, va ser enviat a la cort de l'Emperador, el qual va ordenar que s'enviaren oficials de guerra, de justícia, metges i cirurgians, i alguns savis per examinar les causes d'estos esdeveniments extraordinaris. Qui ens va comptar estes coses les va escoltar del senyor comte de Cabrerias en Fribourg en Brisgau en 1730».

[Calmet 1751: 37-39]

Esta narració ha estat repetida després per autors posteriors amb alguns errors. Montague Summers, per exemple, la va incloure en el seu *The Vampire In Europe*, però el protagonista del seu relat és el «Count of Cadrerias» en una

mala transcripció del Comte de Cabrerias. Afirma, a més, que la localitat en què van tenir els successos inicials s'anomenava Haidam, però en realitat la carta que rebera Calmet no menciona el nom de la localitat. D'altra banda, la persona a qui el Comte hauria referit els fets seria un «*oficial responsable de la Universitat de Friburg*», en la versió de Summers, però tampoc es menciona res sobre l'ofici del mateix en la missiva dirigida al religiós francès [Montague Summers 2003: 147-149].

Una simple història o fets reals?

Desgraciadament este cas resulta massa vague per la falta de dades concretes. Si almenys poguérem cerciorar l'existència de l'oficial comissionat per investigar els fets i demostrar la possibilitat dels mateixos la història cobraria molta més solidesa com a testimoni. El títol de comte de Cabrerias, i el rang de capità d'infanteria del regiment d'Alandetti són pràcticament les úniques pistes de què disposem. No tenim coneixement que fins a la data s'haja pogut conèixer de forma precisa la seua identitat. El fet que en el segle XVIII l'Imperi Austríac posseïa territoris a Itàlia i l'origen evidentment romànic del nom de Cabrerias feien suposar que potser el nostre oficial caçador de vampirs poguera ser d'origen italià. Jordi Ardanuy suggeria, per exemple, en un treball sobre els casos de vampirisme en l'obra de Calmet, que potser es tractara d'algun membre de la família Cabrera o Caprera de Ragusa a Sicília [Ardanuy 2008: 105]. No obstant això hi ha un esdeveniment històric ben conegut que va reunir exèrcits austríacs i espanyols sota una mateixa bandera, la Guerra de Successió espanyola. I si el comte de Cabrerias fora un militar espanyol que acabara servint a Àustria per vicissituds de la guerra? Vam decidir investigar en eixa direcció.

La causa de la Guerra de Successió va ser deguda a la mort, sense deixar descendència, de l'últim rei de la dinastia dels Habsburg a Espanya, Carles II. Els seguidors dels dos pretendents al tron, el Borbó Felip d'Anjou, recolzat per França, i l'Arxiduc Carles d'Àustria, pretendent proposat per la casa d'Habsburg, es van enfrontar a una guerra que va dividir a Europa, però que es va lliurar en gran manera a Espanya on va adquirir característiques de guerra civil. La corona d'Aragó, tement per les seues llibertats, es va decantar pel ban austríac, en el qual també van barallar no obstant això militars castellans sota el comandament de l'últim Almirall de Castella que va resoldre unir-se a l'Arxiduc. La guerra a Espanya va concloure amb la victòria dels partidaris de Felip. Què va ocórrer llavors amb les tropes espanyoles que havien lluitat en el bàndol de l'Arxiduc? El 13 de març de 1713 es va firmar el Tractat d'Evacuació de les Tropes i, els militars espanyols que així ho van voler, van seguir l'Arxiduc en un exili que els va portar primer a Milà,

on els regiments d'infanteria i cavalleria van ser reorganitzats abans de ser enviats a Hongria. Així, doncs, va haver-hi un important contingent d'oficials i militars espanyols en la frontera hongaresa en les dates que ens ocupen. La hipòtesi que Cabreras podria ser espanyol no resultava improbable ni desgavellada.

Joan Cabrera, capità de granaders

El següent pas va ser buscar militars en els regiments espanyols d'infanteria que havien defensat la casa d'Àustria, el nom i rang de la qual pogueren suggerir alguna relació amb l'esvarós comte de Cabreras. El nom d'un oficial d'un regiment valencià en l'obra *Narracions històriques* ens va cridar immediatament la nostra atenció, tractant-se de Joan Cabrera de Perellós que en el 1706 era capità del Regiment d'Infanteria núm. 10, anomenat també Regiment de la Diputació del Regne de València², que es va unir a la causa de l'Arxiduc junt amb el també valencià Regiment d'Infanteria núm. 9 o Regiment del Regne de València. En 1708, després de participar en batalles i accions bèl·liques enfront de les tropes borbòniques, els supervivents d'ambdós regiments van ser reubicats en el Regiment d'Infanteria núm. 12, Ciutat d'Alacant [Castellví 1998: 234] i els supervivents d'este, al seu torn, s'incorporen l'any següent en el Regiment d'Infanteria núm. 1, que com era costum portava el nom del que llavors era el seu coronel, D. Juan Fernández d'Ahumada i Cárdenas, Comte d'Ahumada. En 1713 trobem a D. Joan de Cabrera i Perellós com a capità de granaders d'este Regiment d'Infanteria núm. 1 o Regiment d'Ahumada. Joan Cabrera és a més un dels militars que accepten el Tractat d'Evacuació de Tropes que es firma el 13 de març de 1713 [Castellví 1999: 578, 683]. Este capità valencià embarca el juliol de 1713 junt amb uns 2500 oficials i soldats espanyols que junt amb les seues famílies decidixen seguir l'Arxiduc.

Les tropes exiliades arriben per fi a la costa italiana, des d'on continuen a peu el seu camí. A Milà, en el mes de novembre les autoritats austríaques decideixen reorganitzar els exèrcits espanyols en cinc regiments d'uns 500 hòmens cada un, donant lloc a tres regiments de cavalleria i dos d'infanteria. Com de costum els noms d'estos regiments es corresponen als dels seus generals. Els regiments d'infanteria són el Regiment Imperial núm. 44, o Regiment d'Ahumada, a les ordes del Comte d'Ahumada, on serveix el capità Joan de Cabrera; i el Regiment Imperial núm. 50, o d'Alcaudete. L'any següent, 1714, els regiments hispans són enviats, per la seua experiència en combat, a la frontera hongaresa, un territori conflictiu que separa a Àustria de l'Imperi Otomà. A estos 2.500 soldats catalans, valencians, castellans, bascos i andalusos s'acabarà unint un regiment adicional comandat pel

Ruta dels regiments exiliats en el mapa polític de l'Europa 1704 - 1720

coronel Manel Desvallés conformat per voluntaris catalans supervivents del setge de Barcelona. El contingent de militars espanyols en la zona era, com veiem, nombrós.

No passa molt de temps abans que les tropes espanyoles resulten útils en els seus nous llocs. En 1716 Àustria i Venècia s'enfronten com a aliats als turcs en una guerra que va durar quatre anys. En plena contesa, en 1716, les tropes imperials, a les ordres d'Eugenio de Savoia, vencen en la batalla de Petrovaradin (Pétervárad, Peterwaradein). Els dos regiments d'infanteria espanyols, inclòs el d'Ahumada en el qual milita el capità Joan de Cabrera participen activament i destaquen per la seua actuació en esta batalla i en la presa de la plaça forta de Timisoara (Temesvár), que cau a l'octubre d'eixe mateix any. A l'agost de 1717 les tropes d'Eugeni de Savoia assetgen finalment Belgrad i, en esta ocasió, són els regiments de cavalleria els que juguen un paper rellevant, encara que també participen els regiments d'infanteria. [Alcoberro 2007: 6-7, 16, 20, 23]. Un any després, en 1718, conclou la guerra amb la firma del tractat de pau de Passarowitz en virtut del qual passen a pertànyer a la corona d'Àustria tres territoris limítrofs que van ser ocupats per les forces austríaques en la frontera: el nord de Sèrbia, el Banat de Timisoara i la Petita Valàquia (Oltènia).

Terres infestades de vampirs

Estos territoris van ser tractats per les autoritats austríaques com una zona que havia d'actuar com a muralla preventiva de contenció sanitària i militar contra les temudes epidèmies de pesta i les possibles operacions militars turques. Per eixa raó els nous territoris són administrats no a través d'autoritats civils, sinó per mitjà d'un règim militar que depèn directament de Viena. Els colons alemanys, serbis i d'altres nacionalitats, van ser organitzats sovint en milícies populars, els haiduks, entorn d'aldees en què es treballava la terra. Els regiments regulars dels exèrcits imperials estaven aquarterats a més en diferents localitats d'estos territoris disposats per a la seua defensa així com per encarregar-se de les tasques administratives. Els exiliats espanyols són tants que un organisme creat a Viena, el Consell Suprem d'Espanya, s'encarrega d'ells. Un document del dit Consell, datat en 1726, dóna fins a 331 militars espanyols en actiu, entre els quals es troben 34 valencians, amb dret a percebre sous regulars [León 2007: 246, 252].

És en les poblacions d'haiduks d'estos territoris de la frontera on tenen lloc, entre altres, els casos de vampirisme millor documentats i que mencionàvem al principi d'este article:

1. El cas de Peter Plogojovitz a l'aldea de Kisilova, en el costat serbi de la frontera amb el Banat de Timisoara, que va tenir lloc el 1725 i va donar origen a l'informe de Fromann.
2. El cas d'Arnold Paole a l'aldea sèrbia de Medveđa, el 1725, i que va conèixer un rebrot en 1731, donant lloc als informes de Glaser i Flückinger (*Visum et Repertum*).
3. Casos sobre vampirs en el Banat de Timisoara (Temeschburg, Temesvár,) comunicats per correu a Calmet de manera semblant a què ens ocupa en este treball.

Dels documents associats a estos casos es desprèn que durant la dominació turca van haver-hi diversos casos de vampirisme dels quals pràcticament no es coneix res; i que durant l'ocupació austríaca van ocórrer diverses vegades, els afectats, llauradors i milicians haiduks, donaren part a les autoritats militars, les quals comissionaven metges i/o oficials de l'exèrcit per informar dels fets i prendre cartes en l'assumpte. I així hauria ocorregut amb el cas del soldat hostatjat a casa de l'haidamak, on l'oficial comissionat per investigar els fets va anar amb el capità d'infanteria, comte de Cabrerias, el qual guiat pel pragmatisme militar, va fer examinar els cadàvers i executar-los quan es s'hi trobessin les característiques que els haiduks atribuïen als vampirs.

Este era el procediment habitual, i probablement l'únic que podia satisfer i tranquil·litzar els paisans.

Una porta oberta

Ja hem vist que efectivament va existir un capità d'infanteria en actiu anomenat Joan de Cabrera i Perellós a la zona; però no es menciona que tinguera cap títol nobiliari quan va intervenir en la guerra. No obstant això una altra dada nova ve a abonar la nostra hipòtesi. I és que l'Arxiduc Carles, ja com a emperador Carles VI d'Àustria, va atorgar el títol de Comte de Cabrera precisament al senyor Joan Gil de Cabrera i Perellós en el 1719, probablement en virtut de les seues accions durant la tercera guerra turca que havia conclòs l'any anterior. Este títol, del qual Joan de Cabrera va ser l'únic titular, fins i tot va ser reclamat al febrer de 1941³.

Només queda analitzar el nom del regiment a què pertanyia el capità, el regiment d'Alandetti. La busca d'este nom en els documents que llistaven els regiments d'infanteria al servei de la Corona d'Àustria va donar resultats infructuosos. Segons sembla mai no ha existit un regiment austríac amb aquest nom. No obstant això, durant la revisió de documents ens va ocórrer quelcom curiós. En el procés de pas de conversió a text pla d'un text austríac digitalitzat que contenia una llista de regiments, el programa de reconeixement de caràcters va transcriure la paraula Alcaudete del document original com «Aleandete». Açò ens va fer pensar en la possibilitat que «Alandetti» fóra una mala transcripció d'«Alcaudete», error que potser podria explicar-se per una hipotètica tendència, per part dels austríacs de l'època, a «italianitzar» els vocables d'origen hispànic, ja que Àustria posseïa des de feia temps fortes relacions culturals amb territoris italians que van ser part de l'Imperi. Esta suposició cobra força si pensem que pocs anys després el propi regiment seria descrit com d'italians en alguns documents posteriors. En tot cas, de la llista de regiments de l'època, el d'Alcaudete és el que fonèticament trobem més semblant a «Alandetti».

Ara bé, es podria al·legar que a pesar que el regiment d'Alcaudete estava integrat també per espanyols, el capità Joan de Cabrera servia en el d'Ahumada. Novament a l'aprofundir en la investigació s'aclareix la situació quan comprovem que segons fonts austríaques ambdós regiments van ser fusionats en 1721 en només un, que des d'eixe moment va portar el nom de Regiment Imperial núm. 50, o d'Alcaudete [Wrede, 1892: 6-11], que ja no canviarà el seu nom fins a 1734, any en què mor el comte d'Alcaudete i en el qual el regiment canvia el seu nom pel del seu nou general, Vasquez. Sembla per tant raonable pensar que els fets descrits en la carta dirigida a Calmet van ocórrer en algun moment entre 1721, any en què els oficials i soldats

d'Ahumada, inclòs Juan Gil de Cabrera, s'integren en el regiment d'Alcaudete, i 1730, data en què este hauria narrat la seua història.

Esta investigació no està tancada encara, i només ha obert una porta. Probablement els documents classificats com a H. H. St. (abreviatura d'Haus Hof und Staatsarchiv), que corresponen als fons de la Biblioteca Nacional d'Àustria, podran aportar més dades interessants a esta qüestió, permetent per exemple determinar en quina localitat exacta estaven aquarterats normalment els soldats del regiment d'Alcaudete a l'acabar la guerra, la qual cosa ens permetria delimitar geogràficament l'escenari on van ocórrer els fets. Com en casos similars l'actuació del capità com la dels oficials comissionats per als casos de vampirisme que coneixem en la frontera militar hongaresa. El comte de Cabrerias, després d'examinar els cossos i manar ajusticiar als que presentaven un aspecte sospitos, especialment amb vista a tranquil·litzar la població, va escriure el corresponent informe, que potser es trobe així mateix en la Biblioteca Nacional d'Àustria. La troballa d'este document seria providencial per al coneixement del cas. En qualsevol cas tot sembla apuntar que el comte de Cabrerias mencionat per Calmet és este senyor Joan (o Juan) de Cabrera i Perellós, a qui bé podríem denominar, d'una manera informal, el primer caçador de vampirs hispà i valencià específicament conegut fins a la data.

Javier Arries

Notes

¹ «Haiduk» i «haydamaka» són vocables que semblen tenir la mateixa arrel i significat, probablement el que exposa Ardanuy [2007: 90]. Ara bé, el terme haiduk és l'emprat en la majoria dels idiomes balcànics, mentre que el terme haydamac només es troba en ucraïnés i en yiddish (variant de l'alt alemany escrit en caràcters hebreus). En la zona més oriental de la frontera hongaresa es detecten colons jueus i ucraïnesos, per la qual cosa l'ús d'este terme potser indique que els paisans afectats per estos casos siguen d'origen o cultura yiddish o ucraïnesa, i no sèrbia.

² *Narracions històriques* de Francesc de Castellví és un referent obligat per a l'estudi dels esdeveniments de la Guerra de Successió. Hi llegim una llista dels capitans del regiment de la Diputació del Regne de València: «Capitans del regiment de la Diputació: el senyor Pedro Juan Climent, el senyor Juan Cabrera de Perellós, el senyor Juan Catalá» [Castellví 1998: 234].

³ Cabrera, Comte de.- Concedit l'any 1719 al senyor Joan Gil de Cabrera i Perellós per l'Arxiduc el senyor Carles d'Àustria. Se sol·licita la rehabilitació,

febrer de 1941.- Arbre genealògic.- Es desestima l'anterior pretensió, novembre de 1957 [Fernández-Mota: 1984: 72]

Referències

- Dom Augustin Calmet (1751). *Traité sur les apparitions des esprits, et sur les vampires, ou les revenans de Hongrie, de Moravie, &c.* París. Debure.
- Agustí Alcoberro Pericay (2007). «Presència i ecos de l'exili austriacista hispànic a la Tercera Guerra Turca. L'epopeia panegírica de Vicent Díaz de Sarralde (nàpols, 1718)». *Revista HMiC: història moderna i contemporània*, núm. 5: 5-24. Disponible en línia a: < <http://seneca.uab.es/hmic/2007/HMIC2007.pdf>>., consulta agost de 2009.
- Jordi Ardanuy (2005). «El cas de Peter Plogojovitz (1725)». *L'Upir* 5 (juliol-setembre de 2005), p. 41-46.
- Jordi Ardanuy (2007). «Els vampirs de Medveđa». *L'Upir* 14, vol. 2 (octubre - desembre de 2007), p. 77 - 92.
- Jordi Ardanuy (2008). «Els casos de vampirisme citats per Calmet». *L'Upir* 15, vol. 2 (gener - març de 2008), p. 93 - 132.
- Francesc de Castellví Obando (1998). *Narraciones Históricas*. Vol. II. Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pèrcopo.
- Francesc de Castellví Obando (1999). *Narraciones Históricas*. Vol. III. Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pèrcopo.
- Virginia León Sanz (2007). «Abandono de patria y hacienda. El exilio austracista valenciano». *UCM. Revista de historia moderna* núm. 25, p. 235-255.
- Maria Teresa Fernández-Mota de Cifuentes (1984). *Relación de títulos nobiliarios vacantes, y principales documentos que contiene cada expediente que, de los mismos, se conserva en el archivo del Ministerio de Justicia*. Madrid: Ediciones Hidalguía.
- Montague Summers (2003). *Vampire in Europe*. Whitefish (MT): Kessinger Publishing.
- Alfons Wrede (1892). *Orts-, namen- und sach-register nebst einem verzeichnisse der benutzten quellen sowie der graphischen beilagen*. Wien: K. und K. Generalstab.

Paleobiologia, paleopatologia i pràctiques necrofòbiques en enterraments de la Primera Edat del Ferro (segles IX-VII AEC) a Capo Colonna, Trani, Pulla, Sud d'Itàlia. L'estat de salut d'una petita mostra de l'Edat del Ferro.

Context històric i arqueològic

En la recerca arqueoantropològica, ocasionalment trobem elements perturbadors, com els que ens duen a pensar, amb una certa probabilitat, en una activitat inusual de necrofòbia, concretada en accions contra morts enterrats en dues trombes descobertes el 2001 a Capo Colonna, Trani (Bari, l'Apúlia, en el sud d'Itàlia) .

Les excavacions arqueològiques a la península de Capo Colonna el 1960 van revelar un nivell d'ocupació humana ric en ceràmica datat a l'Edat de Bronze. Una recerca més sistemàtica en la mateixa zona realitzada per l'Oficina de Supervisió arqueològica de la Pulla el 1972 va documentar una successió de nivells estratigràfics que s'estenien durant sis segles, des del principi al final de l'Edat de Bronze, amb evidències de presència de la cultura Micenes en el lloc [De Juliis 1998].

El 2001, l'Oficina de Supervisió arqueològica va reprendre les excavacions en una zona propera, on van aparèixer restes d'un edifici amb un pati empedrat. L'edifici exhibia una tècnica peculiar de construcció en la qual les parets externes estaven fetes amb trossos de pedra adherits verticalment dins del terra. A més, es va a excavar una cavitat al costat de la paret que contenia pedres (figura 1). Els fragments de ceràmica trobats al terra tenen geometria Dauniana dels segles IX i VIII abans de l'Era Comuna (aEC). Els arqueòlegs creuen que va ser un lloc amb activitat religiosa amb dues tombes, una dins i una altra en el pati [Riccardi 2002]

Tafonomia i mite

La tomba núm. 1 (Figura 2), dins de la construcció, estava orientada en direcció est/oest i contenia tres individus amb els seus caps de cara a l'oest. Els tres cossos estaven en posició supina i parcialment superposats, suggerint que havien estat enterrats alhora.

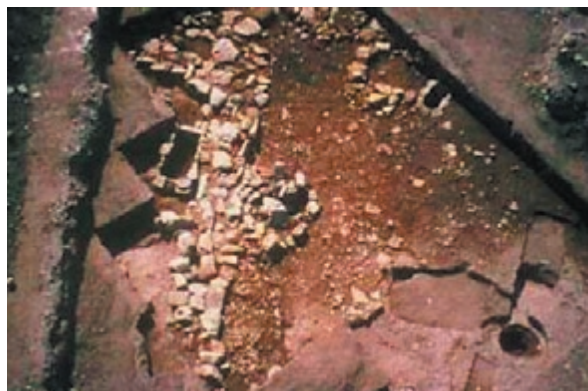

Figura 1. Construcció amb pati interior empedrat. La tomba núm. 2 pot veure's a la part dreta superior; la tomba núm. 1 a la part superior esquerra.

Tots tres individus van ser inhumats amb un còdol col·locat sobre el fèretre. A l'enterrament I, la roca cobria la zona abdominal de l'individu. A l'enterrament II cobria el tòrax, l'abdomen i els avantbraços, mentre que la pedra més petita de l'enterrament III cobria l'hemitòrax esquerra i el muscle.

La tomba número 2, situada a l'exterior de l'edifici i orientada en direcció est-oest, contenia un únic enterrament amb la cara orientada cap a l'est, en posició bocaterrosa i a la gatzoneta, amb els avantbraços flexionats sota l'abdomen i els talons tocant els malucs. Això suggereix un enterrament en un espai confinat, amb el cos atrapat per una llosa (figura 3).

Tots els individus presenten pèrdues perimortem d'un incisiu mig, el dret a la tomba núm. 1 i l'esquerra a la tomba II. L'obertura dels alvèols indica que els van perdre immediatament abans de morir o després. Tanmateix, no podem afirmar si van ser extraccions deliberades, encara que no hi havia traces de dentadura en el terra excavat.

Figura 2. Tomba núm.1 amb tres enterraments en el lloc.

Figura 3. Tomba núm.2 amb un únic enterrament en el lloc. El cos està segellat a la fossa per una gran llosa de pedra col·locada sobre l'esquena.

L'extracció ritual de dentadura es menciona en els Argonautes: per conquerir el Velló, d'or, Jàson va matar el drac i, durant el llaurat d'un camp sagrat per a Ares, planta les seves dents de les quals broten guerrers armats [Iacovelli 1990].

La disseminació de dents humanes està documentada a l'àrea megalítica de Sant Martí de Corleans (Aosta). Uns 2.900 anys abans de la nostra era, un assentament humà pertanyent a la cultura de vasos campaniformes va construir una necròpolis delimitada per nombrosos pals que actuaven com a tòtems. Al costat dels pals es va practicar un antic ritual consistent en una espècie de solcat sagrat i la disseminació de dents humanes, mentre que posteriorment es van erigir esteles antropomòrfiques decorades i menhirs en un indret caracteritzat per la presència d'aljubs. L'estela trapezoïdal que representa déus i antics herois, se sembla a la de Petit Chasseur a Sion, en el cantó meridional de Valais, a Suïssa [Cocchi Genick 1996].

De manera similar, els elements citats per a l'emplaçament calcolític de Sant Martí corresponen al context cultural daunià igual que els del Capo Colonna; el temple, els aljubs i les extraccions dentals com a preludi de la disseminació de les dents.

Figura 4. Pèrdua perimortem de l'incisiu mig superior en els enterraments de la tomba núm. 1. D'esquerra dreta, els cranis de les inhumacions I, II i III.

Aquestes pràctiques estan associades amb enterraments que impliquen una disposició extraordinària dels cossos, com està documentat en l'àrea balcànica o a l'egea i Xipre en particular, des del neolític fins a l'Alta Edat Mitjana [Tsaliki 2001] (Figura 5). Aquesta pràctica és conseqüència de la necrofòbia (necros+phobos), és a dir, a la por que el mort pogués retornar per aterrir els vius.

El vampirisme és una forma de necrofòbia que apareix en les creences populars europees, especialment en els Balcans, des de l'època neolítica [Candelieri 1999]. Les possibles explicacions per a la creença en vampirs (cossos reanimats, no-morts que s'aixequen de la tomba, que volten a la nit i xuclen la sang dels vius per satisfer la seva gana i perpetuar la seva existència) podria procedir de la patologia clínica i forense. Les següents patologies podrien relacionar-se amb aquest mite:

Tuberculosos, a causa de la insistent expectoració amb esput sangonós.

Porfíria, en la qual la llum solar torna tòxiques les porfirines dipositades en la pell.

Ràbia fotofòbia, a causa dels atacs de violència, agressió i insomni.

Fotosensibilitat, a causa de l'erupció cutània i la intolerància al sol.

Desordres mentals, alguns cops conduint al canibalisme o la necrofília.

Alguns dels mètodes utilitzats per prevenir les transformacions dels morts en vampirs són la mutilació dels cadàvers, travessar amb estaquetes, decapitació, posant blocs o cadenes sobre el cos [Candelieri 1999].

Figura 5. Khirokitia, Xipre, enterrament eneolític (III mil·lenni aEC).

Dades paleobiològiques

El ossos de l'enterrament 1 a la tomba núm.1 pertanyen a un home amb una edat biològica d'uns 35 anys [Ferembach; Schwidetzky; Stloukal 1979; Lovejoy 1985]. Les despulles presenten diverses marques de pressió a la dentadura i a l'esquelet. El desgast en el maxil·lar anterior amb forma de semilluna produït artificialment s'explica per l'ús de la dentadura en activitats d'artesanía, tals com confeccionar cistelles o bagues amb fibres de planta [Larsen 1985; Molleson 1989]. El marge posterior de la cavitat glenoide de l'escàpula presenta una extensió posterior de la superfície articular. Combinat amb l'alteració cortical de la gran tuberositat de l'húmer ipsilateral (rarefacció òssia), indica una síndrome col·lisió funcional relacionat amb repetides i vigoroses activitats amb el braç aixecat [Capasso 2001]. Les entesis de l'abductor i els múscles rotatoris de l'húmer són bastant forts, i presenten marques de Poirier sobre la superfície del cap del fèmur esquerra [Kennedy 1989].

El ossos de l'enterrament II en la mateixa fossa pertanyen a un home amb una edat al voltant dels 35 anys [Ferembach; Schwidetzky; Stloukal 1979; Lovejoy 1985]. Presenta hipoplàsia de l'esmalt en la dentadura anterior [Goodman; Armelagos; Rose 1980] i pèrdua antemorten de les dues dents incisives de la part central del maxil·lar inferior. Novament s'hi troba un desgast amb forma de semilluna produït artificialment en la superfície d'oclusió dels maxil·lars anteriors. També hi són presents en el subjecte marques de la síndrome de compressió, però aquest cop a l'escàpula i a l'húmer esquerres. A més, també presenta una làmina osteopilítica a l'odontoide de l'axis, cosa que pot ser atribuïda al transport habitual de càrrega utilitzant una cinta sobre el front [Capasso; Kennedy; Wilczac 1999]. La inflamació de la superfície central del primer metatarsià està relacionat amb la irritació causada per l'ús de calçat massa ajustat, mentre que l'extensió de l'àrea articular distal cap a la superfície superior indica la presència de la síndrome del «peu d'executiu» [Kennedy 1989]. Això s'associa amb alteracions de les superfícies articulars de les epífisis de les falanges dels dits grossos del peu. El tubercle del malar dret i la protuberància en el fèmur constitueixen característiques compartides amb l'individu de l'enterrament III.

Els ossos de l'enterrament III a la tomba núm. 1 són d'una dona de 15 a 17 anys [Ferembach; Schwidetzky; Stloukal 1979; Lovejoy 1985]. Aquesta persona presenta persistència de dentadura de llet del segon queixal dret de la mandíbula i erupció prematura del tercer incisiu esquerra de la mandíbula. Hi són presents senyals de les tasques físiques desenvolupades tals com una espina mentoniana esquerra superior hipertrofiada (de 4 mm de llarg) i hipertròfia de les insercions de l'húmer del pectoral major.

L'enterrament individual de la tomba 2 és d'un jove d'uns 20 a 25 anys.

L'individu tenia un esquelet robust, d'1,80 m d'alçada [Trotter; Gleser 1977] i una massa corporal d'uns 80 Kg [Ruff; Trinkaus; Holliday 1997]. Com en l'examen dels altres adults examinats, els indicadors de desgast inclouen l'extensió del marge dorsal de la cavitat de l'escàpola. A més, hi ha una mossa en el vast extern (*Vastus lateralis*) sobre la ròtula. L'epífisi distal de la tibia exhibeix marques laterals. A més hi ha trets patològics com àrees inflamades a la superfície pleural d'algunes costelles i sobre l'os nasal esquerra; l'os frontal presenta *criba orbitalia* [Hengen 1971].

Traumes

Sobre les despulles de l'enterrament II a la tomba número 1 vam observar alteracions del segment toracicolumbar (T11 a L1) de la columna vertebral que suggereix un procés inflamatori seriós (mal de Pott). A la T11, el còrtex de la paret anterior està ben preservada i es poden reconèixer sobre la superfície interior les impressions a l'*annulus fibrosus* dels disc intervertebral. La T12 presenta una forma anterior de falca, mentre que les superfícies inferior i superior de l'òrgan amb les impressions del *annulus fibrosus*, la dotzena costella esquerra, l'articulació costotransversal, el pedicle esquerra, les apòfisis articulars superior i inferior esquerra i part de la làmina. A la primera vèrtebra lumbar (L1), el còrtex de la paret anterior està ben preservada i les impressions de l'*annulus fibrosus* són recognoscibles sobre la superfície inferior de l'òrgan. L'os porós residual es presenta regular (Figura 6). Per verificar la confiança dels nostre diagnòstic (mal de Pott), vam realitzar una anàlisi radiològica de la mostra T11-L1. D'aquesta patologia, la vèrtebra més afectada és T11: hi ha una progressiva destrucció del seu component travesser duent al col·lapse de la vèrtebra i la subseqüent cifosi del segment

Figura 6. Segment toracicolumbar (T11-L1) de la columna vertebral de la inhumació II de la fossa núm. 1 des d'una visió anterolateral.

vertebral. Les característiques radiològiques del procés infeccions són: absència d'espai intervertebral; abscess voluminos paraespinal amb intensos marges; calcificacions dins del fluid de l'abscess; osteolisi i destrucció del marge de l'òrgan.

L'examen radiogràfic digital de la vèrtebra revela deformacions en forma de falca en la part anterior de la T12. L'os compacte de la superfície de la part principal de la vèrtebra està ben preservada i no hi ha evidència d'osteolisi de l'os porós (Figura 7). Això tendeix a excloure la naturalesa infectooinflamatòria (típica del mal de Pott) del col·lapse de la vèrtebra. En lloc d'això, nosaltres podem suggerir com a hipòtesi una lesió traumàtica ocorreguda en aquest individu adult (al voltant dels 35 anys); el fet es veu per l'absència de rarefacció travessera osteoporòtica de l'os porós de la vèrtebra tot i l'evidència del col·lapse anterior de la T12. Les dades radiològiques s'ajusten a una deformació postraumàtica de la vèrtebra. Amb models experimentals s'ha calculat que les vèrtebres d'adults resisteixen forces de compressió del voltant de 400 Kg. Per tant, és plausible que la lesió va ser causada per la caiguda des d'una certa altura (trauma fort).

La tomografia computada (ambdues en seccions axials i reconstruccions tridimensionals) van ser menys eficaces que la radiografia digital (figura 8) a causa de la naturalesa fragmentària de la mostra (especialment la T11). De totes maneres es confirma l'etiologia traumàtica del col·lapse de la T12 i es refuta la idea d'un origen infectoinflamatori.

Conclusions

Les dades publicades aquí constitueixen un intent de definir les característiques físiques, condicions de vida i estat de salut d'una petita mostra de tombes de la

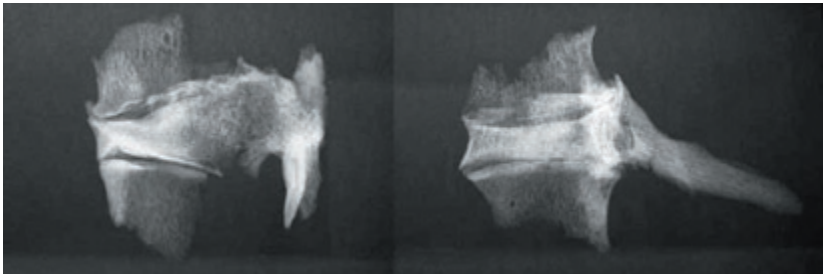

Figura 7. Enterrament II a la fossa núm. 1. Radiografia digital de tres segments agrupats (T11-L1). Notar la deformació en forma de falca a la T12 i l'absència d'osteòlisi de l'os porós.

primera Edat de Ferro (segles IX-VIII aEC). Desafortunadament, el pobre estat de preservació de les despulles esquelètiques de la fossa 1 (tres individus) i la manca de dades sobre la biologia dels esquelets de les poblacions de l'Edat de Ferro de la Pulla impedeixen un estudi en profunditat.

Les dues fosses de Capo Colonna, Trani (Bari, Itàlia) contenen 4 individus. Els tres individus de la tomba núm. 1 (dos homes adults al voltant dels 35 anys i una femella de 15 a 17 anys) estaven tots situats en posició supina i parcialment superposats.

La tomba núm. 2 conté un sol individu (un mascle adult de 20 a 25 anys) situat en una posició bocaterrosa i força arraulit, amb els avantbraços flexionats sota l'abdomen i els talons en contacte amb els ossos del maluc. Aquest subjecte tenia un físic robust, mesurava 180 cm i rondava els 80 Kg de pes.

Tots quatre individus presenten pèrdues perimorten d'un incisiu medi superior, el dret en la tomba núm. 1 i l'esquerra a la núm. 2. L'esquelet i les marques dentals d'esforç inclouen: desgast extramasticatori sobre els incisius maxil·lars. Extensió de la superfície articular de la cavitat glenoide de l'escàpula dreta; entesitis de l'abductor i múscles rotatoris de l'húmer; marques de Poirier sobre el fèmur; hipoplàsia de l'esmalt de la dent anterior; una gran làmina osteopilífica sobre la dent de l'axis; osca i fossa del vast lateral a la ròtula; tibia amb marques accessòries laterals; cobriment de l'orbital amb *criba*. Quant a traumes, l'aspecte més interessant afecta al segment toracicolumbar (de T11 a L1) de la columna vertebral de l'enterrament II a la tomba núm. 1, el qual mostra una deformació en falca a la vèrtebra T12, probablement causada per una caiguda des d'una certa alçada.

A més de les dades paleobiològiques i paleopatològiques, les característiques peculiars d'aquestes dues tombes de la Primera Edat de Ferro és que tots

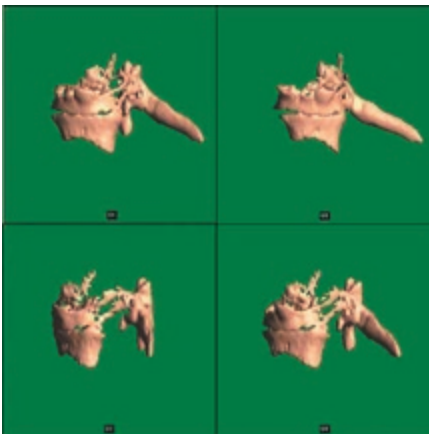

Figura 8. Enterrament II a la fossa núm. 1. Reconstrucció volumètrica en tomografia computada 3D. A dalt, vista frontal. A baix a l'esquerra, vista lateral. A dalt a la dreta, vista obliqua lateral.

quatre individus van ser inhumats amb un còdol sobre el fèretre. Particularment significatiu és el tipus d'enterrament de la tomba núm. 2: el difunt va ser precintat a la fossa amb una gran llosa de pedra col·locada a l'esquena.

Quina és la relació entre les extraccions dentals, la sembra de les dents en els camps, la creença en vampirs i les pràctiques necrofòbiques? Una connexió per bé que dèbil i dubtosa, surt de l'abisme de la protohistòria europea en la forma d'un sistema simbòlic unitari el qual es va anar dispersant en els mil rierols de temps i dels llinatges humans. Els mites podrien servir-nos d'ajuda en aquest sentit, per exemple la narració dels Argonautes o de l'Odissea en què tots aquests elements apareixen amb força. La sembra de dents en un camp sagrat, que conté les esteles antropomorfes i els aljubs, està documentat arqueològicament com una pràctica màgicoreligiosa en les comunitats eneolítiques de la Vall d'Aosta. En aquest sentit, la pràctica de l'extracció dental sembla ser un preludi a la sembra sagrada.

Un denominador comú de tots aquests rituals, aparentment independents, però probablement estretament relacionats, és la necrofòbia, que es manifesta mitjançant el recurs a tots els remeis usats per impedir el retorn després de la mort de les víctimes sacrificades. De fet, aquests remeis sorgeixen de la nostra anàlisi de les tombes arcaïques de Capo Colonna, Trani.

Agraïments. Els autors donen les gràcies a la Dra. Ada Riccardi superintendent arqueològica de la Pulla per confiar-nos l'estudi del material i al Dr. Maurizio Resta, cap de radiologia de l'Hospital S.S Annunziata de Taranto, per la interpretació de la radiografia digital i la volumètrica reconstrucció 3D de tomografia computada.

**Sandro Sublimi Saponetti; Fabio Scattarella;
Amelia De Lucia i Vito Scattarella**

Traducció autoritzada pels autors de l'original «Paleobiology, Palaeopathology and Necrophobic Practices in Early Iron Age Burials (IX–VII Century BC) in Capo Colonna, Trani, Apulia, Southern Italy – The State of Health of a Small Sample from Iron Age» *Collegium Antropologicum*, vol. 31, núm 1. (2007), p. 339–344. Versió catalana de Josep Fígols i Jordi Ardanuy.

Referències

- L. Candelieri (1999). «Il carnevale a Trani nel XVIII secolo» . *Lares* vol. 65, núm. 3, p. 275-282.
- Luigi Capasso (2001). *I fuggiaschi di Ercolano*. Roma: L'Erma di Bretschneider.
- Luigi Capasso; Kenneth A. R. Kennedy; A. Wilczac (1999). *Atlas of occupational markers of human remains*. Teramo: Edigrafital.
- Ettore M. De Juliis (1998). *Storia e civiltà della Puglia preromana*. Milano: Longanesi, Milano.

- D. Ferembach; I. Schwidetzky. M. Stloukal (1979). «Raccomandazioni per la determinazione dell'età e del sesso sullo scheletro». *Rivista di Antropologia* núm. 60, p. 5-51.
 - Daniela Cocchi Genick (1996). *Manuale di Preistoria III. L'età del Rame*. Firenze: Octavo.
 - A. H. Goodman; G. S. Armelagos; J. C. Rose (1980). «Enamel hypoplasias as indicators of stress in three prehistoric populations from Illinois». *Human Biology*, vol. 52, núm. 3 (setembre de 1980), p. 515-528.
 - O. P. Hengen (1971). «*Cribrá Orbitalia - Pathogenesis and Probable Etiology*». *Homo* vol. 22, núm. 2, p. 57-76.
 - Giovanni Iacovelli (1991). «Miti e culti di interesse sanitario nella Daunia antica». A *Atti del XII Convegno Nazionale sulla Preistoria, Protostoria, Storia della Daunia*, San Severo 14-16 dicembre 1990. San Severo: Gerni Editori, p. 131-143.
 - Kenneth A. R. Kennedy (1989). «Skeletal markers of occupational stress». A *Reconstruction of life from the skeleton*, Mehmet Yasar Iscan; Kenneth A. R. Kennedy (eds.). New York: Alan Liss, p. 129-160.
 - Clark Spencer Larsen (1985). «Dental modifications and tool use in the western Great Basin» *American Journal of Physical Anthropology*, vol. 67, núm. 4 (agost de 1985), p. 393-402.
 - C. Owen Lovejoy (1985). «Dental wear in the Libben population: Its functional pattern and role in the determination of adult skeletal age at death». *American Journal of Physical Anthropology*, vol. 68, núm. 1 (setembre de 1985), p. 47-56.
 - Theya Molleson (1989). «Seed preparation in the Mesolithic: the osteological evidence» *Antiquity*, Vol. 63, Núm. 239 (juny de 1989), p. 356-362.
 - Ada Riccardi (2002). «Trani (Bari), Capo Colonna» *Taras Rivista di Archeologia*, XXII, 12, p. 34 i ss.
 - Christopher B. Ruff; Erik Trinkaus; Trenton W. Holliday (1997). «Body mass and encephalization in Pleistocene Homo». *Nature* 387 (8 de maig de 1997), p. 173-176.
 - Mildred Trotter; Goldine C. Gleser (1977). «Corrigenda to "estimation of stature from long limb bones of American Whites and Negroes" American Journal Physical Anthropology (1952)». *American Journal Physical Anthropology*, vol. 47, núm. 2 (setembre de 1977), p. 355-356.
 - Anastasia Tsaliki (2001). «Vampires Beyond Legend: a bioarchaeological approach». A *Proceedings of the XIII European Meeting of the Paleopathology Association* M. La Verghetta i L. Capasso (eds.), Chieti, Italy, 18-23 Sept. 2000. Teramo: Edigrafital, p. 295-300.
-

Sobre un nou llibre de David Farrant

El nom de David Farrant és inseparable de la història del vampir de Highgate. Recentment ha publicat un nou volum, la primera part de la seva autobiografia, que no és més que una combinació lleugerament ampliada de dos llibres anteriors, com el mateix autor assenyala.

Realment el subtítol de l'obra no enganya i el text és la descripció d'un part de la vida de Farrant vista, com és natural, des del seu particular punt de vista. Personalment, crec que el llibre no té cap interès, tret potser, si

cal, per conèixer millor la personalitat de Farrant. En aquest sentit crida molt l'atenció els nombrosos detalls sobre les seves aventures sexuals adolescents que, confessem, hem ignorat. Afegim que el material gràfic és de pèssima qualitat, similar al que es pot veure a la portada del seu web <www.davidfarrant.org>.

El volum comença en la seva turmentada infància i, després de justificar la seva escassa formació acadèmica, acaba en el judici de l'any 1974. Suposem que el volum segon continuarà des d'aquest punt.

Gairebé no conté material útil sobre l'afer de Highgate, tret potser d'algunes anècdotes sobre Sean Manchester que realment no sabem si s'ajusten a la realitat. Sigui com sigui, Manchester ha enviat una carta recentment a la revista anglesa *Fortean Times* [Manchester, 2009] queixant-se d'alguna de les afirmacions de Farrant extractades en una ressenya del llibre apareguda en el mateix magazine [Barret, 2009]. *Fortean Times* ha publicat la missiva, però afegeix una nota editorial en la qual indica que, després de quasi 40 anys d'enfrontament entre els dos individus, el que pugui estar encara interessat en la controvèrsia, que es dirigeixi directament a Farrant o Manchester i no a la publicació. I el més bo de tot és que l'any 1992 els editors ja van haver de fer el mateix requeriment als lectors...

David Farrant. *In the shadow of the Highgate vampire. An autobiography*. Vol 1. London British Psychic and Occult Society, 2009, ISBN: 978-0-9539481-8-5, 225 p.

Jordi Ardanuy

Referències:

David D. Barret (2009). « [Book review]. Blood Feud. A “Grand Guignol” tale of satanism, vampires, occult dues and animus”. *Fortean Times*, núm. 250 (juny 2009): 63.
Seam Manchester (2009). «[Letter]. The bishop protests». *Fortean Times*, núm. 252 (agost 2009): 70.

	Edició: Cercle V Coordinació editorial: Josep Fígols i Francesc Casanova Correcció lingüística aliena: Núria Ribas Correspondència: contacte@cercle-v.org
---	--